

«Борщів'янки-сибірські бранки» (історія однієї світлини пам'яті)

Робота учасників краєзнавчого патріотичного клубу
«Пошук»

Борщівського ЗЗСО І-ІІІ ст. ім.Я.П.Горошка

Борсухівської ОТГ,

Тернопільської області

Керівник:

Воляннюк Лілія Михайлівна

Зміст

ЯК МИ ОБИРАЛИ ТЕМУ.....	3
ЯК МИ ДОСЛІДЖУВАЛИ, АНАЛІЗУВАЛИ І РОБИЛИ ВИСНОВКИ	4-6
ЯК МИ ОПРИЛЮДНЮВАЛИ РЕЗУЛЬТАТИ СВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	7-8
ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ПРОЄКТУ ТА УЗАГАЛЬНЕННІ ВИСНОВКИ.....	8-9
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	9

Наше село Борщівка Тернопільської області – це революційна етнічна Волинь, яка славиться непоборними рухами у боротьбі за незалежність України. Лихолітні буремні роки минулого стирає час, спливає, забираючи в пам'яті історичні події та людей. Оживити спогади, знайти цінні речі вчорашніх поколінь – це одне з першочергових завдань роботи учасників історико-патріотичного клубу «Пошук» Борщівського ЗЗСО І-ІІІ ст. ім. Я.П. Горошка. Коли нам в руки потрапила фото дівчат, які одягнені у вишиванки, завітчані українськими віночками з «биндами» (стрічками), відразу ж почали виникати запитання: Хто вони? Звідки? Як їх рідним вдалося зберегти дану світлину? Чому раніше ніхто не знав про неї? Якими роками датується світлина? За яких історичних обставин була зроблена дана світлина? Та багато інших запитань, які слугували нашим мотивом, а дана історична світлина пам'яті і буде об'єктом нашого дослідження в рамках нового історичного проекту «Радянське минуле (пере)осмислення історії».

Учасниці проекту «Борщів'янки-сибірські бранки» (історія однієї світлини пам'яті), під час роботи з фото

попереднього конкурсу учнівського молодіжного проекту «Радянське минуле. (Переосмислення історії)»- «Тасмниці Борщівського лісу крізь призму повстанських кривок».

На одному з перших засідань патріотичного клубу, яке провели 21 жовтня, цей день і був символічним, адже ми проаналізували тему «Депортація населення Західної України», яка увійшла в історію під назвою операція «Захід». В рамках даної теми ми презентували дану світлину і учні отримали завдання розпитати рідних та сусідів – старожилів про життя примусово ув'язнених та вивезених на Сибір жителів нашого села, запропонували джерела для опрацювання та аналізу. Ми повільно та вдумливо виокремили, якими будуть дослідницькі локації маршруту нашого дослідження та чітко визначили завдання на кожному з них, оскільки ми мали недостатньо інформації, тож потрібно було здійснити розвідки зі старожилами села, опрацювати велику кількість джерел та продумати пошуковий маршрут, помітивши локації, хоча в ході дослідження вони були змінними.

Першим етапом дослідження були розмови з рідними про їх родичів, які були вивезені на Сибір у другій половині 40-х років ХХ століття з членів сімей оунівців та упівців, збір спогадів серед старожилів нашого села, встановлення прізвищ. Коли юні пошуківці опитували місцевих старожилів, працювали з краєзнавцями, то постійно задавались питанням, чому багато десятиліть тема політичного ув'язнення була табуованою, немає у джерелах деталей, описів. Відповідь респондентів нас приголомшила, адже з їх слів говориться: про те, що пережили колишні невольниці вони не могли говорити, вони тримали спогади у собі, оберігаючи дітей, аби не спаплюжити їхнє життя своїми «зіпсованими» біографіями.

Інтерв'ю пошуківців з Козловим В.Р. який ділився спогадами своєї бабусі

Стіна цього мовчання, незнання і нерозуміння розділила покоління. Багато хто помер, ніколи не розказавши нащадкам свою історію. Ми віримо, що, читаючи спогади навіть чужих бабусь, дитина може уявляти, що слухає свою, і може почне краще розуміти те покоління жінок, і буде краще розуміти себе. Встановлення історичної правди

- це складна справа, тож вона не може бути вичерпана лише усними розвідками. За результатом нашого пошуку ми вирішили **зняти фільм** про цих героїчних дівчат, що на світліні, але першочерговою складністю було написання сценарію, для якого фактів та інформації нам забракло, тож ми продовжили пошуковий проєкт.

Головним спічем, який мотивував команду пошуківців, було розуміння того, що зараз наше дослідження та переосмислення радянського минулого стає ще актуальнішим, тому що відновлення історичної правди та справедливості є однією із передумов творення успішного громадянина майбутнього, справжнього поціновувача минувшини для збереження пам'яті та гідного пошанування борців.

В процесі роботи зі старожилами цікавою видалась розмова з респонденткою Дмитрашук Я.Г. – досвідченим педагогом, відомою краєзнавчиною нашого села, яка є авторкою багатьох краєзнавчих розвідок про Борщівку, <https://www.youtube.com/watch?v=YUC8tmP1Q2I&t=8s>. **Нам вдалось встановити прізвища земляків-повстанців та членів ОУН, які були ув'язнені після завершення Другої світової війни та вивезені на Сибір з віроками від 10 до 15 років концтаборів.** Це ті сини с. Борщівки, котрим була небайдужа доля поневоленого власного народу. Їх кликав стогін катованих, мільйони заморених голодом, репресіями, геноцидом, плач викинутих з власних домівок і вивезених у безлюдну Північ та Сибір. Це ті, які вливались у підпілля, брали в руки зброю і ставали на захист рідного краю, хоча знали, що йдуть на вірну смерть.

Та, на жаль, серед них не було детальних відомостей про дівчат, але не менш цікавою видалась наша розвідка про художника Шандрука В.К. члена ОУН, засудженого на 25 років таборів, картини якого й сьогодні є окрасою шкільних коридорів та домівок односельчан (дане інтерв'ю у Додатку та на сторінках ГО «Меморіал». <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1292304637904391&set=pcb.110507304365551> .

Третя локація нашого пошукового щоденника – це робота з джерельною базою у бібліотеках, архівах: Лановецький архів, Тернопільська обл.; Лановецький район; м. Ланівці, вул. Незалежності, 19, редакція газети «Голос Лановеччини», вул. Незалежності, 15, Державний архів Тернопільської області, м. Тернопіль, вул. Карпенка, 2, Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека, бульвар Тараса Шевченка, 15 з Інтернет-ресурсами, транскрипцією, інтерв'ю, аналізом джерельної бази. На даній локації пошуківцями встановлено прізвища 136 односельчан, які були ув'язнені та вислані на Сибір у конкретно: віддалені райони Красноярського краю, Омської, Новосибірської та Іркутської областей після завершення Другої світової війни. Списки виселенців готували, спираючись на довідки з сільрад про приналежність певної людини та сімей чи родин до ОУН-УПА. Керувалися також інформацією місцевого управління НКВС.

У джерелах нам вдалось відшукати прізвища 136 наших односельчан, серед яких і головна героїня нашої світліни пам'яті у відомостях про особливі табори для політичних в'язнів: **Горлаг** – в Норильську, **Берлаг** – на Колімі, **Мінлаг** – на Інті, **Речлаг** – на Печорі, **Дубравлаг** – в Потьмі **Озерлаг** – в Тайшеті, **Степлаг**, **Песчанлаг** і **Луглаг** – у Казахстані, **Камишлаг** – у Кемеровській області. Більшість наших односельчан відбували покарання у Мінлагу на Інті – це близько 30 краян, Озерлазі в Тайшеті, як наші героїні на світліні. Це були і чоловіки, і жінки. За спогадами борців'ян, рідних, які не повернулись з таборів, пояснюється та причина, що буріння було сухим, пил порожньої породи швидко викликав силікоз і туберкульоз. Іноді доводилося перечитувати декілька разів окремі уривки, щоб глибше розуміти їх зміст та значення, особливо це стосується протоколів допиту свідків з Борщівки, про яких довідались, попрацювавши в обласному архіві над протоколами обшуків та аналіз документів, спогадів у Лановецькому архіві та дописів краєзнавців у редакції місцевої газети «Голос Лановеччини». Чому газети, тому що немає комплексного дослідження, а є лише статті, де нам вдалося по крупиночках шукати історичну

Робота з джерельною базою у бібліотеці села Борщівка, опрацювання джерел краєзнавців Лановеччини

Робота пошуківців з електронними джерелами

правду.

Саме працівники редакції та районного архіву нам порадили поспілкуватись з керівником ГО Лановецький «Меморіал» Сергієм Петровичем Лисаком, який надав нам більш детальні факти, спогади, світлина наших земляків та копії деяких документів про наших односельчан, їх збройну боротьбу у формуваннях ОУН-УПА в 1939-1954 роках. Багато з них загинули або померли у в'язницях, а нас цікавили прізвища та доля тих дівчат, яких було вивезено на Сибір та на спецпоселення. Вдалось почерпнути джерела, які були досі невідомі широкому загалу, а після нашої розмови їх біографії було оприлюднено у соціальній мережі Фейсбук на сторінці ГО «Меморіал».

Онлайн-зустріч з керівником ГО Лановецький «Меморіал» Сергієм Петровичем Лисаком

<https://www.facebook.com/photo/?fbid=1302099203591601&set=gm.1114543106041878>
<https://www.facebook.com/photo/?fbid=1301224903679031&set=gm.1113672986128890>
<https://www.facebook.com/photo/?fbid=1296755574125964&set=gm.1109350046561184>

Натомість проведені нами розвідки-спогади ми також разом зі світлинами передали на опрацювання згаданій організації. Вдалось відшукати намальовану світлину, яка є найстарішою у сімейному архіві Кушніруків з с.Борщівки. На ній зображенні найстарші брати прабабусі Анастасії Прибит (Кутрань). Це Кутрань Макар Онуфрійович та Кутрань Трохим Онуфрійович, які були учасниками ОУН УПА, молодими знищені в ГУЛАГу. Дана інформація є підтверджена документами, які зібрав їхній племінник, в минулому вчитель

історії, сьогодні уже покійний Вечоринський Федір Семенович. Даною пошуковою розвідкою ми поповнили базу даних вище згаданої організації, то ж це була взаємна співпраця.

Після таких досліджень ми встановили цікаві факти про долі дівчат -односельчанок О. Прус, О. Ковальчук, В. та О. Сінкевич. Доля кожної з цих молодих дівчат була по своєму героїчною, місце їх останнього спочинку ми встановили, провівши детальні пошукові роботи про кожну з них. Ми відвідали могилу О.Прус - це с.Снігурівка та місце останнього спочинку В.Сінкевич у Шумських лісах. Історична правда про Віру Сінкевич нас привела до встановлення історичного аналізу та долі головної героїні нашої світлини - Ольги Сінкевич.

Могила Ольги Прус, с. Снігурівка, Лановецького району. Пошанування пам'яті односельчанки - учасниці УПА

Наступна маршрутна зупинка – це локація «Шумські ліси» с. Антонівці, адже в рамках цього історичного проекту учасниками патріотичного клубу була зібрана та систематизована робота про Сінкевич Віру Степанівну, рідну сестру Ольги - центральної героїні світлини. Ми вирішили презентувати нашу роботу під час урочин пам'яті біля місця останнього спочинку - кривки у Шумських лісах с.Антонівці на її могилі, то ж

Участь у поминальних заходах пошанування пам'яті Сінкевич Віри Степанівни на псевдо «Мотря», «Меланка» уродженки нашого села, на урочинах пам'яті у Шумських лісах Знайомство з Григор'євою Галиною - племінницею Віри Сінкевич

взяли участь у поминальних заходах пошанування пам'яті Сінкевич Віри Степанівни на псевдо «Мотря», «Меланка» уродженки нашого села, на урочинах пам'яті у Шумських лісах. Саме там місце її останнього спочинку. Детально про дану презентацію можна переглянути на фото «**Пошанування нашої Віри...**».)

Важливо, що саме там ми познайомились з племінницею Віри Сінкевич - Галиною Григор'євою (Харчук), у якої вдалося розпитати про досліджувану нами світлину, адже на даній світлині головною героїнею є її мама - Ольга Сінкевич (Харчук).

Публічно презентація на районному конкурсі пошукового краєзнавчого проєкту під назвою «Родина Харчуків – приклад фанатичної відданості українській національній ідеї та твердоті і безкомпромісної боротьби за незалежність України»

Так доля нас звела з людиною, яка розповіла нам цікаву та героїчну сторінку історії, яка була нами оформлена та публічно презентована на районному конкурсі пошукових краєзнавчих проєктів

https://youtu.be/p_UrWN77mTM під назвою

«Родина Харчуків – приклад фанатичної відданості українській національній ідеї та твердоті і безкомпромісної боротьби за Україну»

незалежність

<https://docs.google.com/document/d/16LK8T5HUT2c9c5klCmoTdXwjToa4hsF-/edit?usp=sharing&oid=109994717675958900061&rtpof=true&sd=true>.

Коли ми писали цю історичну розвідку, у нас саме визріла ідея створення сценарію та зняття фільму про тих героїчних бранок, але нам бракувало відомостей про їх табірне життя, тож наступна локація нашого дослідження – це робота з електронними ресурсами та спогадами самої Ольги Харчук (Сінкевич), з якими ми детально ознайомились у районному архіві. Зустріч з Галиною Григор'євою (Харчук) була проведена онлайн, адже завадила пандемія, і надзвичайно цікавою була її розповідь про свою матір, доказом є світлини та транскрипція інтерв'ю.

Онлайн інтерв'ю з Григор'євою (Харчук) Галиною Дмитрівною та транскрипція інтерв'юс

Даний етап хочеться деталізувати наступними цікавими фактами нашого проєкту, адже вони дуже суттєво змінили вирішення головних завдань і надихнули на написання сценарію та зйомок фільму. <https://docs.google.com/document/d/1BON9cbTwCwWNpJ1eMK8dzUI5j0RbJW9/edit?usp=sharing&oid=109994717675958900061&rtpof=true&sd=true>. Коли ми писали сценарій до фільму, то одним з домінуючих джерел була праця Оксани Кісь "Українки в ГУЛАГу: вижити - значить перемогти", де докторка історичних наук ґрунтовно пояснює повсякдення українських політув'язнених жінок і що допомагало їм вижити. Після цих досліджень та їх аналізу ми написали **сценарій** та розпочали зйомки **1-го фільму**, яким хотіли передати життя та побут головної героїні світлини після отримання 15 років ув'язнення, коли двадцятирічна дівчина зі своїми подругами гідно пережила всі «принади» тюремного життя табору №4 Степлагу в селищі Кенгір, центральної частини республіки Казахстан. 1-й фільм – це Кенгір, важкі трудові будні та невимовно важка боротьба в нелюдських умовах проживання.

Після того ми змогли довершити наше дослідження даної світлини пам'яті, яка датується 1952 роком. На світлині бранки табору № 4 «Степлагу», що в селищі Кенгір центральної частини республіки Казахстан. В центрі світлини - Ольга Степанівна Харчук (Сінкевич) – станична, підрайоновий пропагандист УПА, псевдо «Мотря» зі своїми подругами. Ольга заарештована 1944 році, засудження на 10 років, де витримала усі випробування, холод, голод та важку працю в Сибірських концтаборах другої половини сорокових років та на спецпоселенні початку п'ятдесятих років. Ці українські дівчата пережили життєві випробування гордо і мужньо, як справжні патріотки. На даній світлині дівчата під час концерту до одного з радянських свят. Тут українські ув'язнені, одягнувши вишиванки, які були спомином про Батьківщину та гартували дух молодих бранців, заспівали українські народні пісні, а серед них ще тоді невідомий широкому загалу гімн «Ще не вмерла Україна». Про це з гордістю розповідала Ольга Степанівна, коли вже Україна стала незалежною і Гімн М. Вербицького та П. Чубинського став державно визнаним. Адміністрація «Степлагу» №4 не все розуміла, адже пісні звучали на українській мові, тому й не перечила.

Дані дослідження ми відобразили у сценарії та кадрах другого фільму, який є нашим

творчим доробком. Друга частина фільму про пом'якшений режим на спецпоселенні, який дозволив зробити таку світліну пам'яті в національних строях, адже радянська система не зломилася духу наших героїнь фільму. Вони вижили, щоб розповісти нам правду, тому другою частиною фільму ми відтворили життя та перебування на спецпоселенні, коли Ольгу та дівчат-бранок амністували з Сибіру, а 5 років замінили на спецпоселення.

На світліні – молоді, красиві землячки, знаходячись у дерев'яному тюремному бараці табору № 4 «Степлагу», республіки Казахстан, одягнуті у вишитий національний одяг. Це тільки за те можна назвати їх вчинок подвигом, щоб стати живою людською пам'яттю невмирущої сили духу відчайдушності, героїзму. Детальне їх перебування ми висвітлили у сценарії до 2-го фільму, який також вважаємо продуктом історичного молодіжного проєкту (Додаток сценарій до 2 фільму https://docs.google.com/document/d/1jA9O-_7J0hOABUZuYR_83DRp6WlvDbBi/edit?usp=sharing&oid=109994717675958900061&rtpof=true&sd=true).

Тож наступним етапом проєкту після написання сценарію були репетиції та зняття фільмів та його презентація громадськості.

Для того, щоб написати сценарій про пережите дівчатами, ми близько 1 місяця опрацьовували джерела, спогади і свідчення, аналізували їх, щоб дівчата, які будуть в головних ролях нашого фільму, відчули і змогли передати почуття засуджених. У ролі Ольги Сінкевич - учениця 10 класу Серпівська Юлія, 1-ша дівчина -Табас Світлана, 2-га дівчина - Кирея

Під час зйомки 2 частини фільму у ролі Ольги Сінкевич - Серпівська Юлія, 1 дівчина -Табас Світлана, 2 дівчина-Кирея Анастасія, 4 дівчина -Музичук Анастасія, 5 дівчина Козлова Анастасія.

Анастасія, 4-та дівчина -Музичук Анастасія, 5-та дівчина - Козлова Анастасія. Саме цими дівчатами трансливалися голоси сибірських бранок-борців'янок, щоб дати можливість сучасникам почути їх. Не менш важливою була участь у проєкті Кушнірук Ангеліни, яка займалася роботою з інтерв'юерами-односельчанами, Луб'янічкої Іванни та Дячини Віктора, які були операторами та відповідали за освітлення та монтаж фільмів.

У сценарії передають розуміння того, що аби не розчинитися в темряві бараку і залишатися людьми, вони мусили шукати свої власні прийоми, творити ті «р'ятівні кола», за які можна було вхопитися. Це були малопомітні звичайні для повсякденності речі. Наприклад, оскільки більшість жінок у таборах були із сіл, спів був цілком буденним заняттям на волі. Масово порушуючи правила,

жінки згуртовувалися і отримували відчуття того, що режим не все контролює, що залишилися речі, які вони можуть робити всупереч. Цю особливість ми передаємо у обох частинах фільму. Співаючи, вони подумки виривалися за межі табору і залишалися внутрішньо вільними.

У неволі багато жінок почали віршувати, саме у нашому сценарії дівчата в ролі дівчат-бранок робили спроби писати власні вірші, це було одним з важливих підсумків їх роботи, адже дівчата не тільки виконували ролі, а й передавали під час сценічної гри свої відчуття та переживання. Переглядаючи фільм, бачимо, що саме такі епізоди виглядають трепетними та усвідомленими, хоча до таборів бранки могли не проявляти хисту до поетичної творчості, про це ми також написали та зіграли у нашому фільмі. Писати також було заборонено. Однак вони робили це усно і дарували вірші на пам'ять переважно одна одній. Це дозволяло жінкам мати щось спільне і таким чином будувати внутрішній таємний світ в ГУЛАГу.

Коли переглядаються кадри з нашого фільму, то цікавим видається епізод, який розповіла наша односельчанка, що дівчата вишивали тризуба зі зворотної сторони блузи, ближче до серця, цей епізод з особливим трепетом передали дівчата у 2 фільмі.

Ще однією суто жіночою характеристикою виживання, на думку юних пошуківців проекту, вважають властиву жінкам «етику турботи», яка формується внаслідок специфіки гендерного виховання дівчат у дитинстві. Її суть полягає у тому, що дівчатка засвоюють настанову на піклування про інших, догляд і турботу про оточуючих. Ця потреба, сформована у нормальному житті, у неволі також спрацювала. Тож розписуючи ролі, дівчата називають одна одну сестрами, бо вони в таборах створювали квазі-сімейні групи, в яких трактували одна одну сестрами, дочками, матерями чи бабусями. Коли одна хворіла, інша нею опікувалась, коли одна голодувала, інша ділилася з нею харчами з дому чи одягом. Юні сценаристки розуміють, що у жінок краще спрацювали механізми взаємної підтримки та солідарності, які були ефективними для виживання. Якщо навіть у тих жахливих нелюдських обставинах, де права людини ігнорувалися, а ресурси були зведені до нуля, жінки знаходили спосіб вижити і залишатися людьми, значить вони – не така вже й «слабка стать». Таким був головний меседж нашого сценарію, який ми намагались передати наскрізною лінією нашого фільму, продукту нашого проекту.

Презентація проекту в рамках «Марафону ПАМ'ЯТІ»

Щодо презентації проекту:

Ми зорганізували **Марафон пам'яті «Вони боролись за Україну «Борщів'янки - Сибірські бранки»** для однокласників, учнів 9-11 класів нашого закладу освіти та закладів освіти Борсуківської ОТГ, а також для всіх, хто цікавиться історичним минулим, у 2 етапи: 1-й етап презентації був проведений на онлайн-платформі для учнів 9-11 класів Борсуківської ОТГ, організацію якої взяла на себе вчитель інформатики Борщівського ЗЗСО І-ІІІ ст. ім. Я. П. Горошка Серпівська О.Б.

2-й етап - для учнів та односельчан ми провели патріотичну платформу за усіма вимогами пандемії у музеї, який діє у нашому закладі освіти, та презентували фільми на ютуб каналі нашого закладу освіти. Таку ж презентацію молодіжного проекту та фільмів ми провели у будинку культури с.Борщівка (вул. Миру 3) та в перспективі ми ведемо зараз перемовини, враховуючи пандемію, щоб презентувати наші дослідницькі роботи у Культурному центрі Яловицьких, що в м.Ланівці для жителів Лановецької громади, адже сім'я Харчуків, відбувши табори, проживала у м.Ланівці. Ольга Степанівна вийшла заміж за Дмитра Петровича Харчука, який за таку ж патріотичну позицію, як і вона, відбув 10 років каторги на Колимі. Про нього ми напишемо у наших подальших пошукових проектах, а про їх кохання та долю вже пишем новий сценарій і будемо знімати 3-тю частину фільму. Подружжя Харчуків виховало двох дітей та чотирьох онуків, які з початком війни на Донбасі воювали і воюють за Україну та беруть активну участь у житті рідного краю. Сім'я Харчуків свято береже в пам'яті і в справах імена своїх героїв-родичів. Фундамент безмежної любові до своєї країни, закладений прадідами, міцно стоїть на українській землі. Вороги України намагались викреслити з пам'яті народу згадку про них, а ось такі архівні світлини про наших односельчанок – це пам'ять, це історія, це спогад про непоборність духу, про непереможність української нації, яку не зламали концтабори.

В рамках презентації даного проекту ще доречним було б презентувати і нашу волонтерську діяльність.

Презентація 1 частини проекту для учнів Борщівського ЗЗСО І-ІІІ ст.. ім. Я. П. Горошка

Презентація проекту: Марафон пам'яті «Вони боролись за Україну (Борщівлянки-Сибірські бранки)»

для однокласників, учнів 9-11 класів закладів освіти Борсуківської ОТГ, а також для всіх, хто цікавиться історичним минулим

<https://www.facebook.com/photo?fbid=766667230960681&set=pcb.766668270960577>

<https://www.facebook.com/photo?fbid=766667420960662&set=pcb.766668270960577>

Ми долучились до волонтерської допомоги бійцям на Схід. Дівчата, завітчавши свої голови барвистими віночками, як бранки на світлині, пекли печиво бійцям, приносили теплі речі та консервації, малювали малюнки й писали листи.
https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=766668270960577&id=100028522321766

Ми продовжуватимемо популяризацію нашого проєкту і надалі, а головне - вже пишемо сценарій про кохання бранок, а охочі хлопці, які будуть в головних ролях, вже чекають на початок аматорських зйомок. То ж ще побачать та почують у соціальних мережах та на ютуб каналі нашого навчального закладу про переосмислення радянського минулого. На даному каналі окремі учасники проєкту поділилися фідбеками участі, які можна переглянути за такими покликаннями: <https://youtu.be/5cpodck1XMk>, <https://youtu.be/2gNaUf3q3Vw>. Адже нам у спадок вони залишили свою жагу до життя, боротьбу за Україну, подвиги і пісні, щоб ми згадували про них.

Тож вічна їм пам'ять і слава!!!

Вічна слава тим, хто впав на полі бою,
Захищаючи свій край від ворогів,
Хоч нелегка їм дісталась доля -
Не дожили до тих щасливих днів.

Практичне значення проєкту полягає у можливості використання його матеріалів у навчально-виховному та історико-експедиційному процесі для розвитку аналітичного та критичного мислення та формування життєвих компетентностей учнів і виховання свідомих патріотів з чіткою громадянською позицією.

Узагальнені висновки. Робота над проєктом викликала зацікавленість учасників, конкретизувала їх знання щодо певного історичного періоду. Попередня теоретична підготовка, як учасників історико-краєзнавчого патріотичного клубу «Пошук», дозволила учасникам бути обізнаними з історичним періодом, хронологічні рамки якого - 1940-1950 роки. Ґрунтовна робота з джерельною базою та літературою була проведена у шкільній, сільській, та районній бібліотеках та архівах, хоча матеріалу, який знайдений з великими труднощами, учнями зібрано недостатньо. Спілкування з рідними та місцевими старожилами дало можливість виважено підійти до самого процесу дослідження, укладання опитувальника та аналітично-критичного осмислення подій, що обговорювалися. Вибір респондентів зумовив конструктивну розмову, підтверджену фактами та спогадами особистого життя людей, які виявилася цікавими співрозмовниками, послідовними у викладі інформації. Проводячи проєктне дослідження, ми працювали в декількох напрямках. Частина групи займалася розробкою сценарію фільму «Борщів'янки-сибірські бранки», частина збирала матеріал, що базується на спогадах односельчан та старожилів інших сіл про історичні події цього хронологічного періоду. Усі разом брали участь у зйомці фільму, адже одні були у ролі акторів, інші 2 - оператори, 2 фотографі, 1 -учень займався світлом та монтажем фільму. Зняли лишень 2 частини, а плануємо ще й 3-тю - про кохання. Адже наша головна героїня одружилась після Сибіру з юнаком із сусіднього села, який також відбував покарання (15 років таборів на Колимі), про його долю ми написали у згадуваній роботі. Не менш цікавою буде сцена, як 2 хлопці з нашого села поїхали на Сибір забрати звідти дівчат-односельчанок борщів'янок, в яких були вони закоханні до ув'язнення. Дані дівчата, ми маєм їх фото і прізвища, відбули заслання, а хлопці поїхали за ними на Сибір, привезли у наше село, одружились з ними. Є цікаві світлини їх весілля, які ми вже почали опрацьовувати, адже в нашому патріотичному клубі «Пошук» є їх правнуки, тому така сімейна патріотична ниточка надихає нас до подальших пошуків переосмислення радянського минулого.

Незважаючи на те, що згадані події сталися більше як півстоліття назад, - жива ще пам'ять у людей про ті роки - старожили так послідовно розповідають, ніби діялось це все вчора.

Не зникли та будуть збережені такі світлини пам'яті, як наша, а під час проєкту знайдені не менш цікаві, які будуть нами в перспективі дослідженні.

Ми, учні Борщівського ЗЗСО I – III ст. ім. Я. П. Горошка, пишаємось тим, що здійснили ці проєктні дослідження, почерпнули історичні відомості про періоди, огорнуті багатьма невідомими таємницями, коли Україну - суверенну, незалежну, будували силою зброї, і зрозуміли, що потрібно

творити її кращу долю силою розуму. Ми обіцяємо собі, що більше не буде забутих світлин, невідомих героїв, буде вічно живою пам'ять про них .

Сьогодні, з відстані прожитих літ, таємниці більш як півстолітньої давності все більше цікавлять молоде покоління, і тому ми оцінюємо, аналізуємо і узагальнюємо дані, відомі історичні факти і робимо висновки: ті ,хто віддав життя за прекрасну мрію – бачити свою Україну-Батьківщину вільною, – були справжніми патріотами. Якби вони зараз жили, то займалися б волонтерською діяльністю.

Надаю доступ до списку використаних джерел:

<https://docs.google.com/document/d/1X1fDcDIVFDTcJAzGbrmy552qISo7ixCW/edit?usp=sharing&oid=109994717675958900061&rtpof=true&sd=true> джерела на диску